

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Белік О.А.

*вчитель історії вищої категорії,
Економіко-гуманітарний ліцей № 8 імені Василя Стуса,
м. Краматорськ*

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ

Національна ідея – потужна націотворча сила, основа сутності самої нації, стрижень її самобутності, неповторності, унікальності; важливий компонент процесу державотворення, своєрідний продукт колективної свідомості. Це система координат, яка через історичну пам'ять дозволяє зорієнтуватися в минулому, усвідомити сучасність і бути дороговказом на майбутнє. Вона здатна стати потужною консолідуючою силою суспільства, а може розірвати соціум на антагоністичні угруповання, виступаючи руйнівною дестабілізуючою силою. На прикладах минулого і сучасності ми неодноразово пересвідчуємося, що відсутність потужної консолідуючої націю ідеї несе небезпеку втрати незалежності. Як у добу Руїни XVII ст., у період української національної революції 1917–1921 рр., під час Другої світової війни, так і сьогодні українське суспільство глибоко розколоте ідейно. З огляду на це, вивчення стану сучасної української національної ідеї набуває особливої актуальності.

Усвідомлення самобутності, спільного минулого об'єднувало українців розчленованих кордонами протягом століть. А зараз, коли ми живемо в межах однієї держави, нас розділяє різне розуміння минулого. Нашу історичну пам'ять розколює потужний вплив історичних стереотипів, які склалися ще за імперських та радянських часів, а сьогодні активно підтримуються ЗМІ та інтернет-ресурсами, науковою та популярною російською літературою, певними політичними силами в самій Україні, і часто використовується для поширення сепаратистських настроїв. Минуле стає інструментом політичних маніпуляцій, засобом суспільної дезінтеграції: провокує в суспільстві ворожнечу, породжує проблему згуртованої національної ідентичності, яка є підґрунтям стабільної демократичної держави; виступає чинником послаблення національної ідеї. Держава вживає заходів для подолання конфлікту історичної пам'яті: діє Український інститут національної пам'яті, який провів колосальну роботу з викриття злочинів радянської влади доби громадянської та Другої світової війн, голодомору, масових репресій.

Ця копітка робота сприяє позитивним змінам історичної свідомості українців. Однак, прийняття Верховною Радою України у квітні 2015 року пакету декомунізаційних законів викликає багато зауважень. В суспільстві ці закони сприймають неоднозначно, часом як такі, що утруднюють пошук соціального компромісу [3]. Значна частина громадян старшого покоління не готова засудити радянський тоталітарний режим. Вони порівнюють рівень життя, соціальної захищеності, доступності медичних послуг, можливості самореалізації за радянських часів і в незалежній Україні і часто ностальгують за минулим. Однією з головних предметів суперечок залишається діяльність ОУН-УПА. Це унеможливує «єдино правильне» з точки зору влади сприйняття минулого, люди схильні інтерпретувати його через власний життєвий досвід. Дослідниця Оксана Шевель у статті «Чи є вихід? Війни пам'яті у пострадянській Україні в порівняльній перспективі» вказує, що декомунізаційний пакет законів, попри значні регіональні відмінності, спрямований на встановлення уніфікованого режиму пам'яті в Україні, що ці закони не відповідають європейському підходу до суперечливої історії. Авторка пропонує використати ефективний досвід постфранкістської Іспанії – формувати у суспільстві багатоопорний режим пам'яті, де мирно співіснують різні інтерпретації минулого [6]. Щоб успішно будувати Україну, нам потрібно навчитися чути, поважати, розуміти, а не непримиренно ворогувати, ненавидіти, звинувачувати один одного. На континенті зуміли порозумітися здавалося б непримиренні вороги, між якими менше, ніж за сторіччя сталося три кровопролитні війни: французи і німці і покласти початок об'єднаній і успішній Європі. А єдиний народ українці замість об'єднатися навколо ідеї розбудови процвітаючої, демократичної батьківщини воюють на полі історичної пам'яті. Масла у вогонь весь час підливають політики – неспроможні об'єднати суспільство успішною стратегією розвитку держави, боротьбою з корупцією, олігархією, подоланням бідності – вони часто апелюють до минулого мовою ненависті, штучно і свідомо розпалюючи ворожнечу у суспільстві, позбавляючи тим самим привабливості українську національну ідею. Політикам варто заборонити спекулювати на дражливих темах минулого, культивувати в суспільстві ненависть. Зобов'язати їх бути виваженими, толерантними, об'єднувати суспільство усвідомленням складності і суперечливості нашого історичного поступу.

По різному оцінюючи минуле, непримиренно конфліктуючи на ґрунті історичної пам'яті, українці діаметрально протилежно бачать і майбутнє. Одні у складі СНД, СЄП чи якоїсь іншої наддержавної структури наступниці СРСР, при цьому покійно сприймаючи перспективу поширення в Україні авторитаризму, чи, навіть, диктатури.

Інші – в об'єднаній демократичній Європі. З анексією Криму та розв'язуванням війни на Донбасі, створенням маріонеткових ДНР та ЛНР привабливість партнерства з Російською Федерацією упала [1]. Натомість, стабільно високою є кількість прихильників членства нашої держави у ЄС, зростає привабливість членства в НАТО [4].

Позитивні зрушення пояснюються не лише агресивною політикою Росії, а й підписанням 2014 року Угоди про асоціацію з Євросоюзом, наданням Україні безвізового режиму 2017 року, підтримкою Північноатлантичним Союзом України навесні 2021 року в умовах загрози відкритої агресії Росії, а також цілеспрямованими заходами української влади – набуттям чинності у лютому 2019 закону, яким закріплено в Конституції курс на членство в ЄС і НАТО, у вересні 2020 р. Україна офіційно, на рівні Уряду, долучилася до процесу формування нової стратегічної концепції Альянсу «НАТО 2030» [3, с. 15]. Напевне, знизити напругу у визначенні стратегічних зовнішньополітичних партнерів допоміг би Всеукраїнський референдум, який би назавжди поставив крапку у коливаннях політичної еліти між Європою і Росією.

Висловлюється думка, що українська національна ідея слабка. Підстави так вважати дає не лише конфронтація на ґрунті історичної пам'яті, напрямків зовнішньополітичної інтеграції, а й реальна соціально-економічна та внутрішньополітична ситуація в країні. У першу чергу це різюча відмінність між очікуваннями українців та реальним життям. За 30 років суспільство втомилосся сподіватися і розчаруватися у здатності політичної еліти реалізувати базові принципи української національної ідеї. Які ці принципи? Вочевидь, у 1991 році на Всеукраїнському референдумі за незалежність України, кожен громадянин голосував за українську національну ідею: державу з розвиненою економікою, соціально орієнтовану, правову, демократичну, в якій би рівною мірою були захищені національні права всіх народів, в якій би кожен почував себе вільно і гідно. Тобто є базові цілі і цінності, які об'єднували і продовжують об'єднувати більшість українського суспільства. Вони – основа української національної ідеї. Їх не заперечує жодна політична сила, декларуючи відданість їм щоразу під час виборчих перегонів. Як зазначає координатор експертних груп Економічної експертної платформи Олег Гетман: «Україна є однією з найбільших за територією та кількістю населення держав Європи, але також однією з найбідніших. ... нам не вдалося реалізувати потенціал у природних ресурсах, географічному положенні та якості людського капіталу» [2]. Рівень соціальної захищеності вкрай низький. Про верховенство права тільки розмовляємо, на практиці маємо безкарність корумпованих чиновників, суддів, прокурорів. Чи стала Україна демократичною? Ні – купка олігархів використовує демократичні

інститути у власних цілях. За тридцять років незалежності не здійснено ефективною модернізації ні соціально-економічної, ні політичної сфер. Справжнім досягненням останніх років стала свобода слова. Але цього замало, щоб громадяни відчувати себе гідно, захищено і впевнено. У стані майже перманентної кризи виросло ціле покоління українців. Їхнє розуміння української національної ідеї майже теж саме, що й у 1991 році. Як вони почувають себе? Напевне, дійсність обурює, розчаровує. Українська національна ідея перетворюється на недосяжну примару. На жаль Центр Разумкова констатує неефективність дій влади і за минулий 2020 рік [5, с. 40]. Мільйони українців зневірившись, в успішності українського проекту полишають батьківщину. Інші живуть сподіваннями від виборів до виборів, що нарешті з'являться державні діячі з високим рівнем національної свідомості, громадянської відповідальності, патріотизму та професіоналізму спроможні розробити та реалізувати ефективну стратегію розбудови Української держави.

Нездатність держави Україна забезпечені базові потреби громадян: вирішити проблему трудової зайнятості, забезпечити умови для гідного рівня оплати праці та соціального захисту провокує у суспільстві відчуття безнадії, породжує гірку зневіру у власну державу, змушує шукати кращої долі за кордоном і часто знаходити її там. Цими реаліями вдало користується Росія, яка наполегливо поширює ідею, що без міцного союзу з нею проект успішної української держави не може бути реалізованим. Росія не обмежується тільки ідейною експансією. Намагаючись довести нездатність України бути успішною, дестабілізує внутрішньополітичну ситуацію аж до розпалювання збройного конфлікту. Тим самим Росія прагне в очач і самих українців і світової спільноти дискредитувати ідею української державності, показати її нежиттєздатність. Отже українська національна ідея, переживає серйозні внутрішні і зовнішні виклики. Відповіддю цим викликам може стати успішна розбудова сильної, самодостатньої української держави.

Отже, національної ідея як концентрований вираз національних цінностей показує наявність глибокого розколу в українському суспільстві навколо ключових подій минулого та перспектив майбутнього. Наповнити національну ідею конструктивізмом може політика національного примирення на ґрунті поліфонічної пам'яті, спрямування життєвого потенціалу нації на консолідацію зусиль в успішний розвиток. Силу і принадність національній ідеї здатна забезпечити успішна політика розбудови демократичної держави з дієвими громадянськими інститутами. Суспільство активніше об'єднуватиметься навколо ідеї євроінтеграції. Серед українців буде зростати усвідомлення ЄС, як символу добробуту та верховенства права, а НАТО – безпеки і стабільності. Конфронтація стосовно зовнішніх

орієнтирів та пріоритетів України буде зменшуватися. Балачки про слабкість української національної ідеї відіміруть самі собою, а сама ідея буде наповнюватися новими амбітними цілями. Отже сучасна національна ідея найбільше потребує успішної програми державотворення, здатної забезпечити громадянам гідне життя, впевненість у майбутньому, можливість пишатися не лише подіями минулого, а й сьогоденням. Ніщо не здатне так консолідувати ідейно розколоте українське суспільство, як реалізація вдалої стратегії розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Бурковський П. Скажи мені, хто твій союзник. *Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва*. 18 березня 2021. URL: <https://cutt.ly/rbQV701> (дата звернення: 05.05.2021).
2. Гетьман О. Національна економічна стратегія 2030 – переваги та недоліки документу. *Економічна правда*. 18 березня 2021. URL: <https://cutt.ly/HbQV9H0> (дата звернення: 05.05.2021).
3. Гранчак Т. «Декомунізацій ний пакет»: proetcontra. *Центр досліджень соціальних комунікацій НДУВ*. URL: <https://cutt.ly/EbQVZVy> (дата звернення: 05.05.2021).
4. Прес-релізи та звіти – Геополітичні орієнтації жителів України: лютий 2020. *Київський Міжнародний інститут соціології*. 01.04.2020. URL: <https://cutt.ly/SbQVww2> (дата звернення: 05.05.2021).
5. Україна 2020–2021: Невиправдані очікування, неочікувані виклики (аналітичні оцінки). Київ: Центр Разумкова, 2021. 304 с. URL: <https://cutt.ly/abQVNgt> (дата звернення: 05.05.2021).
6. Шевель О. Чи є вихід? Війни пам'яті у пострадянській Україні в порівняльній перспективі. *Україна Модерна*. 2020. № 28. URL: <https://cutt.ly/bbQVtLA> (дата звернення: 05.05.2021).